

1. Рекомендації Європейської Комісії щодо статусу України на членство в ЄС. Представництво Європейського Союзу в Україні: офіційний вебсайт. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine>.
2. Україна не хоче війни, але для миру повинна мати сильну й боєздатну армію – Глава держави. Президент України: офіційний вебсайт. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-ne-hoche-vijni-ale-dlya-miru-povinna-mati-silnu-i-boezdatnu-armiu>.
3. Вступний іспит до ЄС: як Україна виконує рекомендації Єврокомісії. Реанімаційний пакет реформ: вебсайт. URL: <https://tpr.org.ua/news/vstupnyy-ispit-do-yes-iak-ukraina-vykonuie-rekomendatsii-uevrokomisii/>
4. Акімова Л. М. Аспекти реалізації засад антикорупційної політики. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матер. III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 грудня 2018 року). Київ, 2018. Ч. 2. С. 19-22.
5. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схвалена Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. Верховна Рада України. Законодавство України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text>.
6. Аленін Ю. П. Кримінальний процесуальний кодекс 2012 року: ідеологія та практика правозастосування: кол. монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 1148 с.
7. Лейба О. А. Дефекти кримінального процесуального законодавства та засоби їх подолання: монографія. Харків : «Юрайт», 2018. 216 с.
8. Пояснювальна записка до проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедури внесення змін (реєстр. № 2256 від 11.10.2019 р.). Верховна Рада України: офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2256&skl=10.
9. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. Верховна Рада України. Законодавство України: офіційний веб-портал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text>.

УДК 342.721.6+314.74

DOI: 10.31733/17-03-2023-168-172

Андрій САМОТУГА

доцент кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

АНТИМІГРАЦІЙНИЙ ПОПУЛІЗМ ЯК МІЖНАРОДНИЙ НЕБЕЗПЕКОВИЙ ЧИННИК

Відтоді як проблема біженців набула певного міжнародного унормування (Женевська конвенція про статус біженців 1951 р. та Протокол до неї 1967 р.) й інституціоналізації (утворення Управління Верховного комісара ООН у справах біженців та його представництв у багатьох країнах), країни-реципієнти, здебільшого економічно розвинені, стали несли тягар суттєвих витрат задля виконання взятих міжнародних зобов'язань. Водночас прискорено зростає кількість міграційних хвиль за різними напрямками, але переважно в країни Західного світу. Так, наприклад, США протягом останніх 70 років стикнулися з понад 20 напливами біженців з різних країн [1], приймаючи щоразу відповідне законодавство, серед якого добре всім відома Поправка Джексона-Веніка, що діяла упродовж 1974-2012 рр. і вимагала від держав радянського блоку з неринковою економікою дозволити еміграцію дисидентам, юдеям та представникам нетрадиційних конфесій в обмін на дозвіл торгівлі з країнами-членами СОТ [2]. Так само Велика Британія з початку Другої світової війни своїми окремими законами регулювала надання політичного притулку німцям – втікачам від нацизму, згодом – від комунізму (полякам та угорцям), пізніше – угандійським азійцям, кіпріотам, чилійцям, в'єтнамцям, тамілам, курдам, боснійцям, косоварам та ін. [3].

Лише протягом останнього десятиріччя у світі зафіксовано принаймні 7 великих міграційних криз, спричинених переважно воєнно-політичними конфліктами, а саме (за

зростанням кількості біженців): 2017 р. із М'яньми (Бірма) до Бангладеш майже 1 млн осіб; 2013 р. із Центральноафриканської Республіки до сусідніх Камеруну, Чаду, Республіки Конго – близько 2 млн; 2013 р. із Південного Судану до Ефіопії, Судану та Уганди – понад 2 млн; з 2018 р. із Венесуели в різні країни – близько 6 млн; з 2021 р. з Афганістану переважно до Пакистану та Ірану – понад 6 млн; з 2011 р. із Сирії до Йорданії та Лівану – майже 14 млн осіб. І, нарешті, на жаль, в Україні, де на початку 2014 р. після анексії росією Криму та розпалювання нею збройного конфлікту на сході, а з лютого 2022 р. внаслідок повномасштабного військового вторгнення понад 7 млн людей виявилися внутрішньо переміщеними особами, а майже 6 млн громадян перебувають країнах ЄС, у США та Канаді [4].

Постійно відчуваючи імміграційний тиск, країни Заходу останнім часом демонструють появу у суспільстві відповідних настроїв, підживлюваних пробудженням заданих «хвороб» расизму, ксенофобії, антиглобалізму та імперського шовінізму, на чому спекують політичні сили праворадикального спрямування, що прийнято зараз іменувати як «антиімміграційний популізм» [5]. Хоча, як стверджують деякі дослідники, між міграцією та зростанням правого популізму немає монопричинного зв'язку. Згідно з аналізом, нещодавнє зростання правого популізму швидше за все є результатом процесу, який охоплює щонайменше п'ять етапів, суттєву роль у яких відіграє імміграція, а саме:

1) «зовнішній шок» у вигляді «кризи біженців» постав уряди багатьох європейських країн перед серйозними викликами. Насправді більшість країн у 2015 р. не були ані політично, ані адміністративно «спроможні» впоратися зі зростаючим прибуттям біженців та мігрантів;

2) труднощі у вирішенні проблеми біженців привертала велику увагу ЗМІ, викликаючи гострі політичні дебати;

3) підвищена релевантність ЗМІ «активувала» прихований суспільний скептицизм щодо міграції. Це означає, що міграція не обов'язково породжує антиімміграційні страхи, а скоріше запускає та зміцнює вже існуючі. Доказом цього є посилення міграційної ваги в європейських країнах, тоді як саме ставлення до міграції практично не змінилося;

4) «активізація» антиімміграційних настроїв у поєднанні з широким невдоволенням імміграційним адмініструванням зрештою відобразилася на голосуванні за праві популістські партії, які скористалися імміграційними страхами частини населення. У цьому сенсі міграцію можна розглядати як передумову для мобілізації підтримки правих популістів у протесті проти «правлячої еліти»;

5) нарешті, антиімміграційний популізм відкриває шлях до обмежувального повороту в міграційній політиці, який можна простежити не лише щодо рішень, прийнятих правими популістськими урядами. Непопулістські уряди (наприклад, нинішній німецький) також зайняли більш обмежувальну позицію щодо імміграції та прав іммігрантів.

Зазвичай, зростання популізму має багато рушійних сил, і міграція є лише однією з них, хоча й важливою. Крім того, міграція не обов'язково має бути кількісно значною, аби вплинути на ЗМІ та політичний дискурс. «Удавана» міграція також може викликати розбіжності. Найбільш яскравим прикладом у цьому плані є саме країни Центральної та Східної Європи, де помітність імміграції різко зросла після 2015 р., незважаючи на надзвичайно низьку кількість біженців порівняно з країнами Західної Європи. Основна причина полягає в тому, що як вже колишні політичні «підприємці», такі як Я. Качинський у Польщі, А. Бабіш у Чехії та С. Курц в Австрії, так і досі нинішні, як, напр., В. Орбан в Угорщині, зуміли актуалізувати імміграцію та оформити обговорення цієї теми в негативних тонах, перетворивши її на питання національного суверенітету і в такий спосіб мобілізувавши більшу частину електорату [6]. Як на наш погляд, антиімміграційна риторика – як урядова, так і опозиційна й побутова є приводом, а причина як завжди суто банальна – погіршення економічного становища, зокрема через зростання цін на енергоносії, в т.ч. внаслідок відмови від російських джерел (як поки що лише заявляють урядові кола*), на тлі війни в Україні. Адже західний пересічний обиватель так само не переймається тонкощами світової політики та економіки, споживаючи інформацію про події в Україні його ж рідною мовою переважно з російських медійних ресурсів, з якими українським конкурувати навіть теоретично було неможливо.

* Наприклад, 2018 р. австрійська провідна нафтогазова компанія OMV уклала зі своїм партнером Газпромом угоду про постачання газу до 2040 р. не лише до Австрії, а й до решти країн ЄС, що мало б покрити до 80 % потреб [7]. У який спосіб розриватимуться подібні контракти, як заявляє керівництво компанії – невідомо, в той час як вона виплачує своєму російському партнерові майже € 1 млрд щорічно.

Безсумнівно, не позбавлене радикалізації, заснованій також на антиіммігрантській риторичі, і політичне життя країн Старого світу, на які зараз припадає значне міграційне навантаження. Приміром, у Франції вже давно має свою електоральну нішу (яка, на жаль, останнім часам розширюється) партія Національне Об'єднання (раніше – Національний Фронт), очільниця якої М. Ле Пен вийшла до другого туру президентських виборів 2022 р. з результатом у 23,15 % голосів (8,1 млн виборців). Її передвиборна програма містила, окрім обіцянки виходу на пенсію в 60 років (попри катастрофічне старіння нації), також запровадження переваги французького права над європейським, зупинення імміграції до Франції, зміцнення купівельної спроможності та боротьби з ісламізмом. Ле Пен також планує скасувати для іноземців право на об'єднання з родиною та воліє відправляти іноземних студентів додому, щойно вони завершили навчання. У зовнішній політиці вона хотіла б зупинити участь Парижа в роботі військового комітету НАТО та зменшити французький внесок до бюджету ЄС [8].

Подібним чином розгорталися події в Німеччині, найбільшій європейській країні за кількістю біженців і, на жаль, російського впливу. Там на останніх парламентських виборах 2021 р. 5-е місце (10,3 % голосів, або 83 місця із 736-и в Бундестазі) здобула Альтернатива для Німеччини – націоналістична, право-популістська, проросійська політична партія. Основна її ідеологія спрямована проти євроінтеграції та імміграції іноземців. Заснована 2013 р. на хвилі єврокризи як партія єврокритиків, вона набула значної популярності як найбільш жорсткий та послідовний критик політики тодішнього уряду А. Меркель у справі прийому в країні нелегальних мігрантів із Близького Сходу та Африки [9].

Окрім офіційної політизації проблеми, важливо також зазначити, що на тлі збільшення кількості українських біженців значно почастилися випадки нападів на будинки і притулки для біженців та псування їхнього майна. За статистикою МВС, щодня в Німеччині відбувається щонайменше два напади безпосередньо на біженців. 711 осіб зазнали нападів біля своїх будинків у період із січня до вересня 2022 року. Після інциденту з імовірним підпалом готелю для українських біженців у Німеччині Уповноважений Верховної Ради України з прав людини Д. Лубінець закликав німецьку владу провести неупереджене та швидке розслідування, а країни ЄС – утриматися від видачі віз росіянам [10].

Наступний приклад – Італія, в якій існують антиіммігрантські партії не лише на рівні парламенту, але й відзначаються вони урядовою діяльністю їхніх представників. Колишній міністр внутрішніх справ Італії (2018-2019), лідер правопопулістської партії «Ліга» М. Сальвіні постав перед судом в м. Палермо. Його звинувачують у перевищенні повноважень і незаконному утриманні на судні мігрантів, які прибули до Італії. В Україні Сальвіні відомий тим, що засуджував Євромайдан, підтримував так званий референдум в Криму 2014 р. і відвідував півострів після анексії, а у 2019 р. звинуватив «проукраїнських неонацистів» в підготовці замаху на себе [11]. Водночас були деякі занепокоєння серед експертів, що в Італії, схоже, буде створено перший ультраправий уряд після Другої світової війни. Крім інших проблем, це, ймовірно, буде поганою новиною для біженців, шукачів притулку та мігрантів, які перетинають Середземне море в пошуках безпеки та можливостей у Європі. Дійсно, відтоді як прем'єр-міністр Д. Мелоні прийшла на посаду в жовтні 2022 р., її уряд схвалив нові заходи щодо штрафування благодійних організацій, які рятують шукачів притулку в морі, і конфіскації їхніх кораблів, якщо вони порушують нові правила, що може поставити під загрозу життя тисяч людей [12].

Стосовно також вже згадуваної Угорщини, де при владі з 2010 р. перебуває права, націонал-консервативна, проросійська партія Фідес – Угорський громадянський союз на чолі з В. Орбаном, то ще 2018 р. Рада Європи та ОБСЄ розкритикували ухвалені в Угорщині пакет законів, які передбачають покарання за надання допомоги біженцям та незаконним мігрантам. Крім того, Угорщина запроваджує спеціальний міграційний податок у розмірі 25 % для організацій, що надають підтримку мігрантам. Згідно з новими законами, самі біженці не зможуть просити про легалізацію в Угорщині, якщо вони намагаються потрапити туди через третю країну. Фактично уже кілька років Угорщина – країна, не дружня до мігрантів, в т. ч. до українців, які рятуються від війни. Влада країни робила все, аби мігранти в країні не затримувалися. Тих, хто шукав притулку, перенаправляли від однієї інстанції до іншої, затягували розгляд документів і роками не надавали статусу біженця [13]. Це при тому що імміграційне законодавство Угорщини є досить гуманним відповідно до стандартів ЄС.

І, нарешті, не оминув антиімміграційний популізм, на жаль, США – країну імміграції та оплот притулку, коли на президентських виборах 2016 р. здобув перемогу Д. Трамп. Через тиждень після інавгурації він, реалізуючи свої передвиборні обіцянки, 27 січня

2017 р. підписав указ про запобігання тероризму, який призупиняє програму для біженців на 120 днів, забороняє прийом сирійських біженців на невизначений термін і зменшує квоту на прийом біженців до 50 тис. Указом також заборонено громадянам Ірану, Іраку, Лівії, Сомалі, Судану та Ємену в'їзд до США протягом 90 днів. Кількість мігрантів із Центральної Америки, які намагаються дістатися до США, різко зростає, причому офіційні особи США повідомляють про близько 600 тис. затримань на південно-західному кордоні в першій половині 2019 р. – приблизно стільки ж, скільки за весь 2018 рік. У 2019 р. адміністрація Трампа видає розпорядження, що забороняє мігрантам, які приїждять через треті країни, шукати притулку в США, якщо вони ще не шукали притулку в країні транзиту. 20 січня 2021 р. вступив на посаду Президент Дж. Байден, після того як був обраний на основі платформи, що відкидає майже всю імміграційну політику його попередника. Його початковий шквал виконавчих дій включає накази призупинити будівництво стіни на кордоні з Мексикою, відновити програму розселення біженців і поступово скасувати численні обмеження епохи Трампа для шукачів притулку [6]. Крім того, 21 квітня 2022 р. США оголосили про ключовий крок до виконання зобов'язання президента Байдена щодо прийому українців, які тікають від російського вторгнення. Організація «United for Ukraine» надає змогу громадянам України та їхнім найближчим родичам, які перебувають за межами США, приїхати туди і залишитися там на 2 роки за гуманітарним дозволом [14].

Завершуючи загальний розгляд порушеної проблеми, слід констатувати, антиімміграційна опозиція існує в усіх державах, що стикаються з імміграцією, і стала важливою політичною проблемою. Міграційні кризи та хаос, який вони породжують, також можуть зміцнити підтримку популістських праворадикальних і антиімміграційних платформ, у фінансуванні яких також бере участь нинішня держава-агресор з метою дестабілізації міжнародної системи колективної безпеки. Електоральні революції та успіх європейських партій, які ведуть кампанію на таких платформах, відбулися завдяки до недавньої міграційної кризи, але її темпи та масштаби підживили праворадикальний дискурс про неконтрольованість кордонів та небезпечних іммігрантів. Втім західні держави, незалежно від того, яка політична сила перебуватиме при владі, так чи інакше проводитимуть міграційну політику. Адже всі без винятку європейські нації прискорено старіють, а отже, все відчутніший брак робочих рук. При цьому міграція українців, що мала всі ознаки евакуації на початку 2022 р., поступово переростає в трудову міграцію українців у Європі, а також Канаді та США [15, с. 197].

Головна небезпека від антиімміграційного популізму полягає в тому, що праворадикальні партії у країнах ЄС, прикриваючись ним у поєднанні з євроскептицизмом та антиамериканізмом, активно просувають гасла на кшталт скасування санкцій проти Росії (бо потерпає «національний виробник») та водночас згорання військової і фінансової допомоги Україні та підтримки її біженців. Звідси, Українська Держава у подальшому має зробити відповідні висновки задля неповторення помилок своїх сусідів, аби убезпечитися чи належним чином зреагувати на непередбачувані у найближчому майбутньому зовнішні міграційні виклики, в т.ч. з боку країни-агресорки та її сателітів.

1. 1952–2022. U.S. Postwar Immigration Policy. URL: <https://www.cfr.org/timeline/us-postwar-immigration-policy>.

2. The Jackson-Vanik Amendment and Candidate Countries for WTO Accession: Issues for Congress. URL: <https://www.everycrsreport.com/reports/RS22398.html>.

3. 400 Years of Refugee Movement to the UK. URL: <http://refugeehistory.org/timeline-refugee>.

4. Seven of the Largest Refugee Crises Around the World and Their Effects on Hunger (World Food Program USA, published August 17, 2022). URL: <https://www.wfpusa.org/articles/largest-refugee-crises-around-world-effects-hunger/>.

5. Anti-Immigrant Populism. URL: <https://www.populismstudies.org/Vocabulary/anti-immigrant-populism/>.

6. Angeli O. European migration policy and the rise of populism. European Insights: opinions, analysis and news on migration policies in Europe. URL: <https://www.vuesdeurope.eu/en/news/migration-and-the-rise-of-populism-how-closely-related-are-they/>.

7. Gazprom, OMV extend gas supply contract until 2040 (07.06.2018). URL: <https://www.aa.com.tr/en/energy/general/gazprom-omv-extend-gas-supply-contract-until-2040/20386>.

8. Лазарева А. Марін Ле Пен вкотре звинуватили у фінансових зловживаннях. URL: <https://tyzhden.ua/marin-le-pen-vkotre-zvynuvatyly-u-finansovykh-zlovzhyvanniakh/>.

9. Стало відомо, хто переміг на виборах в Німеччині. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2021/09/27/novyna/svit/stalo-vidomo-xto-peremih-vyborax-nimechchyni>.

10. У Німеччині вперше за багато років побільшало нападів на будинки біженців. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/03/14/novyna/svit/napady-na-budynky-bizhentsiv>.

- <https://zmina.info/news/u-nimechchyni-vpershe-za-bagato-rokiv-pobilshalo-napadiv-na-budynky-bizhencziv/>
11. Сальвін М. В Італії судять «друга Кремля». Деталі справи від 24.10.2021 р. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-59027921>.
12. Italy tightens rules for asylum seeker rescue ships. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2022/12/29/italy-tightens-rules-for-asylum-seeker-rescue-ships>.
13. Українці в Угорщині. З якими проблемами стикаються біженці? URL: <https://zakordon.rayon.in.ua/topics/571974-ukraintsi-v-ugorshchini-z-yakimi-problemami-stikayutsya-bizhentsi>.
14. Організація «United For Ukraine» надає термінову підтримку, гуманітарну допомогу та необхідну інформацію. URL: <https://www.unitedforukraine.org/uk>.
15. Ядловська О. С. Особливості міграційної хвилі українців-евакуантів у 2022 р. через військову агресію російської федерації. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 188-203.

УДК 341.4

DOI: 10.31733/17-03-2023-172-174

Кирило СТЕПАНЕНКО

доцент кафедри

загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Стабільність та ефективність міжнародних відносин та міжнародного права як інструменту їх впорядкування суттєво залежить від неухильного дотримання суб'єктами міжнародного права взятих на себе зобов'язань. Міжнародна правова система передбачає, що суб'єкти несуть відповідальність, якщо їх поведінка порушує норми міжнародного права. Дотримання норм міжнародного права забезпечується не тільки договірною основою міжнародних відносин, а й можливістю використання інструментів примусу. Принцип відповідальності «має прояв з ще більшими підставами в міжнародному співтоваристві, де в силу свого суверенітету, держава самостійно приймає рішення, стикаючись при цьому з такою ж свободою прийняття рішень іншими державами».

Притягнення до відповідальності фізичних осіб в міжнародному праві витікає із володіння індивідом міжнародними правами та наявності у нього міжнародної правосуб'єктності. Такий стан визначається багатьма універсальними і регіональними міжнародно-правовими актами, такими як, наприклад, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права і факультативний протокол до нього 1966 р., Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Римський Статут Міжнародного кримінального суду, Статути Міжнародних військових трибуналів в Нюрнберзі та Токіо та Міжнародних трибуналів (по Югославії 1993 р. та Руанді 1994 р.), створених рішеннями Ради Безпеки ООН для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права.

Відповідно до усталеної практики міжнародних відносин, про прямі обов'язки індивідів перед міжнародним правом, а відповідно й про міжнародну правосуб'єктність, говорять у випадках їхньої кримінальної відповідальності за скоєні ними злочини проти миру та безпеки людства. Наприклад, Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р. у ст. VI передбачає, що «особи, обвинувачувані у вчиненні геноциду або інших, перелічених у статті III діянь, повинні бути засуджені компетентним судом тієї держави, на території якої було скоєне це діяння, або таким міжнародним карним судом, що може мати юрисдикцію щодо Сторін цієї Конвенції, що визнали юрисдикцію такого суду» [1]. В наведеній Конвенції йдеться про те, що обов'язок у покаранні осіб, обвинувачуваних у вчиненні геноциду, покладено на держави як суб'єкти міжнародного права, що беруть в ній участь. І лише в тому випадку, якщо держави створять міжнародний кримінальний суд і визнають його юрисдикцію, вони можуть передати злочинців на його розгляд, для того, щоб відновити дію міжнародного права, захистити принципи